

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RASTRYGINA Alla Mykholaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor, of the Department of Art Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: spirituality of education, ethnocultural pedagogy; art-communications in art education conducting and choral pedagogy, theoretical and

methodological foundations of professional art education in Ukraine and abroad; pedagogy of freedom in the context of implementation of the modern educational paradigm; introduction of innovative models and technologies into the domestic system of art professional education.

Стаття надійшла до редакції 06.01.2025 р.

УДК 316.614

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-217-60-65

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>
e-mail: n.s.savchenko@cuspu.edu.ua

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА У 60-80-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття сконцентрована на аналізі підходів до соціалізації особистості у зазначений період історії, враховуючи вплив соціокультурних та історичних факторів на процес формування індивідуальності. В статті досліджуються основні концепції та погляди вчених того часу на механізми взаємодії особистості з суспільством. Зокрема, розглядаються питання становлення особистого "я" під впливом виховання, освіти та соціального середовища. Узагальнено основні підходи до визначення поняття соціалізації у період 60–80-х рр. ХХ століття, а також показано особливості соціалізації студентської молоді в окреслений період. Виокремлено проблеми соціалізації в сучасному українському суспільстві, що пов'язані із трьома обставинами: 1) зміною (руйнуванням) системи цінностей, у результаті чого старше покоління не завжди може підготувати молодь до життя в нових умовах; 2) корінною й дуже швидкою зміною соціальної структури суспільства; 3) ослабленням системи формального й неформального соціального контролю як фактора соціалізації. Доведено, що вирішення цієї проблеми потребує вивчення і використання історико-педагогічного досвіду соціалізації юнаків і дівчат в освітньому процесі закладів вищої освіти. Особливо цікавим і повчальним є досвід використання соціалізаційних можливостей студентських громадських організацій та об'єднань у другій половині ХХ століття. Критичне осмислення нашого минулого має для України дуже важливе соціально-політичне, культурне, наукове значення. Процес пізнання інтелектуальної спадщини дозволяє критично та об'єктивно оцінити самого себе, явища та події, що відбулися в історії, відокремити все те, що є джерелом життєвих сил нації, внеском в загальнолюдську скарбницю. Ця стаття розширює наше розуміння розвитку соціальних теорій у період пізнього ХХ століття та сприяє подальшим дослідженням у цій галузі.

Ключові слова: соціалізація молодого покоління, інститути соціалізації: сім'я та заклади освіти, соціалізаційні можливості студентських громадських організацій та об'єднань.

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Pedagogy and Special Education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>
e-mail: n.s.savchenko@cuspu.edu.ua

SOCIALIZATION OF PERSONALITY AS A SCIENTIFIC PROBLEM IN THE 60-80-S OF THE XX CENTURY

The article focuses on the analysis of approaches to the socialization of the individual in the specified period of history, taking into account the influence of socio-cultural and historical factors on the process of forming individuality. The article examines the main concepts and views of scientists of that time on the mechanisms of interaction of the individual with society. In particular, the issues of the formation of the personal "I" under the influence of upbringing, education and the social environment are considered. The main approaches to defining the concept of socialization in the period of the 60s–80s of the 20th century are summarized, and the features of the socialization of student youth in the specified period are also shown. The problems of socialization in modern Ukrainian society are identified, which are associated with three circumstances: 1) a change (destruction) of the value system, as a result of which the older generation cannot always prepare young people for life in new conditions; 2) a fundamental and very rapid change in the social structure of society; 3) a weakening of the system of formal and informal social control as a factor of socialization. It is proven that solving this problem requires studying and using the historical and pedagogical experience of socialization of young men and women in the educational process of higher education institutions. The experience of using the socialization opportunities of student public organizations and associations in the second half of the twentieth century is especially interesting and instructive. Critical understanding of our past is of very important socio-political, cultural, and scientific importance for Ukraine. The process of knowing the intellectual heritage allows us to critically and objectively evaluate ourselves, phenomena and events that have occurred in history, to separate everything that is the source of the nation's vital forces, a contribution to the common human treasury. This article expands our understanding of the development of social theories in the late twentieth century and contributes to further research in this area.

Key words: socialization of the younger generation, institutions of socialization: family and educational institutions, socialization opportunities of student public organizations and associations.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сьогоднішній день в Україні в умовах реформування всіх ланок суспільства надзвичайно гостро постає питання соціалізації молодого покоління. У сучасному світі зростає кількість десоціалізованих людей, спостерігається зменшення вагомості найважливіших інститутів соціалізації: сім'ї та освітніх закладів. Ця тенденція особливо помітна серед студентства, де часто виявляється неприйняття громадянських норм і цінностей. Отже, проблеми соціалізації в сучасному українському суспільстві пов'язані із трьома обставинами: 1) зміною (руйнуванням) системи цінностей, у результаті чого старше покоління не завжди може підготувати молодь до життя в нових умовах; 2) корінною й дуже швидкою зміною соціальної структури суспільства; 3) ослабленням системи формального й неформального соціального контролю як фактора соціалізації. Вирішення цієї проблеми, на наш погляд, потребує вивчення і використання історико-педагогічного досвіду соціалізації юнаків і дівчат в освітньому процесі закладів вищої освіти. Особливо цікавим і повчальним є досвід використання соціалізаційних можливостей студентських громадських організацій та об'єднань у другій половині ХХ століття. Критичне осмислення нашого минулого має для України дуже важливе соціально-політичне, культурне, наукове значення. Процес пізнання інтелектуальної спадщини дозволяє критично та об'єктивно оцінити самого себе, явища та події, що відбулися в історії, відокремити все те, що є джерелом життєвих сил нації, внеском в загальнолюдську скарбницю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціалізації не нова. Різні її аспекти були і залишаються в полі зору філософів, психологів, соціологів, педагогів. Соціально-філософський напрям представлений С. Батеніним, О. Івановим, В. Москаленко, Б. Париґним, Є. Пеньковим, А. Харчевим та ін. Соціально-психологічний активно розроблявся Г. Андрєєвою, Н. Андрєєнковою, Л. Буєвою, Я. Коломінським, І. Коном, А. Леонтьєвим, Б. Д. Ломовим та іншими, соціально-педагогічний напрям представлений роботами Б. Бім-Бада, Б. Вульфова, О. Газмана, А. Мудрика, М. Плоткіна та інших.

З'ясовано, що проблемою розвитку різноманітних форм поза навчальної діяльності студентської молоді цікавилися українські вчені. Так, у своїх дисертаційних дослідженнях Т. Деркач «Формування професійної направленості студентів у позанавчальній роботі (на матеріалі педвузів)» (1972) і М. Дрьомін «Бюджет часу та спосіб життя радянського студентства (на матеріалі педвузів)» (1975) відповідно до своєї мети, розглядали значення таких форм позанавчальної роботи для студентів педагогічних ЗВО, як: факультети громадських професій, школи молодого лектора, студентські будівельні загони, школи вожатих, наукові студентські об'єднання, художня самодіяльність, аматорські захоплення за інтересами та ін. Є. Василевська у своїй дисертації «Педагогічні проблеми виховання громадянської активності студентів вищої школи» (1975) звертала увагу на

формування громадянської активності під час науково-творчої та суспільно корисної діяльності.

Серед більш сучасних досліджень варто відзначити монографію Л. Марченка «Вища школа і трудове виховання майбутніх спеціалістів: практика 60–80-х років, уроки, проблеми перебудови» (1991), у якій частково представлена діяльність студентської молоді у таких організаціях та об'єднаннях як: студентські наукові товариства, студентські конструкторські бюро та студентські будівельні загони а також докторську дисертацію О. Чижя «Позанавчальна діяльність студентів у теорії та історії вищої педагогічної освіти (1960–1980-ті роки)» (1998). Однак, у цих наукових працях питання саме соціалізації студентської молоді у громадських організаціях та об'єднаннях 60–80-х рр. прямо не розглядається.

Особливості процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства досліджували О. Караман, Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Заверіко, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Капська.

Різні аспекти оновлення змісту освіти, створення необхідних умов для соціалізації особистості в соціокультурних умовах суспільства у своїх наукових дослідженнях розглядали В. Болгаріна, І. Зверєва, Л. Коваль, Н. Лавриченко, В. Оржеховська, Р. Пріма, О. Савченко, І. Фельдштейн.

Мета статті – дослідити, узагальнити, систематизувати основні підходи до визначення поняття соціалізації у період 60–80-х рр., а також показати особливості соціалізації студентської молоді у певних громадських організаціях та об'єднаннях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 60–70-х рр. минулого століття суттєво розширилися рамки педагогічної науки. У відношенні об'єкта досліджень педагогіка знову стала наукою про виховання не тільки підростаючого покоління, але й дорослих; педагоги окрім школи, позашкільних та дошкільних закладів звернули увагу й на інші навчальні та виховні заклади – ПТУ, середні спеціальні навчальні заклади, воєнні училища, вищі навчальні заклади, виправно-трудова заклади. Почали активно функціонувати такі галузі виховання, як педагогіка дорослих, вузівська педагогіка, виправно-трудова, виробнича, воєнна педагогіка. У 60–70-ті рр. педагогіка почала трактуватися як наука про цілеспрямоване управління розвитком особистості, що включає прямі та непрямі методи впливу на дітей та дорослих.

Розширення предмету педагогіки ввело до сфери цієї науки нові поняття: «середовище особистості», «мікросередовище», «соціальне формування особистості» та «соціалізація», які поряд з поняттями «виховання» та «розвиток» все частіше почали використовуватися у педагогічній літературі.

Зміни, що розпочалися у педагогіці у 60-х роках, посилили увагу до проблем взаємодії впливів соціального середовища та виховання на підростаюче покоління.

Соціологи, психологи та педагоги 60 – 70-х років переконливо показали, що сукупність суспільних відносин складають основу соціальних умов, соціального середовища, що детермінують життєдіяльність людини, соціалізацію особистості, її формування. Саме сукупність суспільних відносин, – справедливо зазначав дослідник Ю. В. Сичов, – визначає той чи інший тип особистості як суспільний образ, що увібрав у собі найсуттєвіші риси певної групи чи всього суспільства [3, с. 30].

Самостійною галуззю дослідження соціалізація стає у кінці 60-х років ХХ століття. У цей період у вітчизняній педагогіці з'явилися публікації, присвячені теоретичним пошукам та узагальненню досвіду з проблеми соціалізації особистості.

Однак варто відзначити, що термін «соціалізація особистості» розглядався вченими, які належали до різних наукових галузей, і не мав однозначного тлумачення.

Серед представників соціально-філософського напрямку варто відзначити В. В. Москаленка, Б. Д. Паригіна, А. Г. Харчева. Так, Б. Д. Паригін, будучи одним із засновників соціальної психології, визначає соціалізацію як багатогранний процес «олюднення людини, що включає як біологічні передумови, так і безпосередньо власне входження індивіда в соціальне середовище і передбачає: соціальне пізнання, соціальне спілкування, оволодіння навичками практичної діяльності, включаючи як світ речей, так і всю сукупність соціальних функцій, ролей, норм, прав та обов'язків, активну перебудову оточуючого (як природного, так і соціального) світу, зміну та якісне перетворення самої людини, її всебічний та гармонійний розвиток» [4, с. 165].

Для розвитку теорії соціалізації важливе значення мала характеристика особистості як соціально-історичної категорії, що містилася у працях філософа А. Г. Харчева. Він показав, що особистість – це перш за все той чи інший соціальний тип, носій найбільш суттєвих рис епохи, класу, нації, групи. Соціальний та індивідуальний аспекти особистості – це не дві частини цілого, а діалектична, суперечлива єдність загального та індивідуального, єдність, у якій індивідуальне втілює у собі загальне, але більш багато, різноманітно. Особистість є соціальний тип з точки зору суспільства, але вона є індивідуальність, коли характеризують її своєрідність, унікальність.

А. Г. Харчев, використовуючи термін «соціалізація», показав, що для її здійснення необхідно «виявити у хаосі стихійних впливів такі, які найбільш сприятливі для формування необхідного даному суспільству типу особистості, посилити, за допомогою системи засобів виховання, педагогічну ефективність цих впливів, нейтралізувати, наскільки це можливо, фактори, що заважають досягненню поставлених вихователями цілей».

Аналізуючи такі фактори становлення і соціалізації особистості, як праця і дозвілля, А. Г. Харчев встановив, що суб'єктивною стороною праці виступає діяльнісне самовиявлення людини. Праця є основною сферою самоствердження

особистості у суспільстві. «Праця, – стверджував А. Г. Харчев, – впливає на молодь не тільки як головна форма соціального самоутвердження людини, прояву його здібностей, зосередження моральних та естетичних цінностей, але і як колективна діяльність» [5, с. 18–19].

На думку В. В. Москаленка, поняття «формування особистості» відображує процес становлення й розвитку особистості з точки зору породження, складання, набування завершеності та зрілості її особистісних рис, у той час як поняття «соціалізація» фіксує не тільки процес складання, становлення, але й розвитку зрілих форм соціальності індивіда, їхню модифікацію у ході включення особистості до системи нових зв'язків та залежностей. Отже, поняття «соціалізація» відображає більш універсальні процеси становлення та розвитку особистості у порівнянні з поняттям «формування» [3, с. 17].

Соціально-психологічний напрям розроблявся значною кількістю науковців. На думку Л. П. Буєвої, поняття «соціалізації» означає процес соціального становлення людського індивіду, формування його соціальної сутності» [1, с. 125]. І. Кон та В. Ольшанський запропонували наступне визначення: «Соціалізація – у соціології означає як процес, у ході якого людське ество (людська природа) з певними біологічними задатками набуває якостей, необхідних йому для життєдіяльності». На відміну від близьких йому понять «розвиток» і «виховання», соціалізація охоплює процес і результати взаємодії індивіда з усією сукупністю соціальних явищ» [7, с. 66].

Л. П. Смелков розглядає соціалізацію як «процес становлення, формування та розвитку особистості індивіда, у результаті послідовного включення його в систему суспільних відносин, заміщення позицій та виконання ролей, засвоєння соціальних цінностей та соціального досвіду пізнавальної, творчої й комунікативної діяльності з метою задоволення індивідуальних, колективних та суспільних потреб» [5, с. 108].

Для розробки питань теорії соціалізації та виявлення зв'язку соціалізації з вихованням важливе значення мали висунуті А. В. Леонтьєвим положення про єдність діяльності, суспільних відносин та свідомості. Він показав, що діяльність людини органічно включена в систему суспільних відносин: «У яких би ... умовах і формах не протікала діяльність людини, якої б структури вона не набувала, її неможна розглядати як вилучену із суспільних відносин, з життя суспільства. При всій своїй своєрідності діяльність людського індивіда являє собою систему, що включена до системи відносин суспільства. Поза цими відносинами людська діяльність взагалі не існує» [3, с. 82].

Філософ В. І. Войтко з позицій соціально-психологічного напрямку так представляє процес соціалізації: «У самому загальному вигляді соціалізацію можна визначити як оптимальне входження індивіда в соціальне оточення, знаходження свого місця у цьому оточенні на різних вікових етапах, максимальне поєднання потреб та інтересів соціалістичного суспільства й кожного його члена». У його концепції поняття

соціалізація має дві основні лінії: перша – соціалізація свідомості – процес засвоєння індивідом соціальних норм, цінностей (культури), символів та перетворення соціального досвіду в установки, потреби та ціннісні орієнтації; друга лінія – соціалізація діяльності – процес засвоєння індивідом існуючих у суспільстві форм та зразків діяльності (трудової та суспільної), активна участь його у різних сферах діяльності суспільства згідно з особистісними потенціями, нахилами та здібностями, активна творчість індивідом нових форм діяльності суспільства.

З метою соціалізації діяльності необхідне активне включення індивіда в реальний трудовий процес, в практику професійного та поза-професійного спілкування з іншими людьми. Саме у практичній діяльності краще всього перевіряється сумісність чи несумісність людей, їхня ідентифікація та інші психологічні механізми соціалізації [1, с. 4].

Серед помітних робіт періоду, що ми розглядаємо, є дослідження Б. Ломова, який підкреслював необхідність розглядати соціалізацію у єдності двох взаємообумовлених процесів. З одного боку, – пише автор, – особистість усе більше включається в систему суспільних відносин, її зв'язки з людьми й різними галузями життя суспільства розширюються й поглиблюються, і тільки завдяки цьому вона набуває громадського досвіду, привласнює його, робить своїм надбанням. З іншого боку, залучаючись до різноманітних галузей життя суспільства, особистість, разом з тим, набуває й усе більшої самостійності, відносно автономності, тобто розвиток у суспільстві містить процес індивідуалізації [7, с. 13].

Розробку педагогічного аспекту соціалізації та її практичну апробацію розпочав у своїй науковій діяльності В. О. Сухомлинський. На початку 70-х років минулого століття він зазначав: «На жаль, педагогічний аспект соціалізації до цього часу не лише не вивчається з необхідною глибиною та ґрунтовністю, але й не розглядається. А між тим іншим, саме процес соціалізації є однією з найважливіших передумов формування виховного впливу колективу» [6, с. 474].

Процес соціалізації молоді можна розділити на певні періоди. Підставою для такого розділення зазвичай є вік, хоча правильно, на думку Н. І. Пасько, виходити з характеру діяльності індивіда, що соціалізується, яка визначається трьома основними видами: пізнавальною, перетворювальною, ціннісно-орієнтаційною діяльністю, у якій реалізуються всі можливі типи зв'язку суб'єкта і об'єкта. При цьому необхідно враховувати вік індивіда. Ці положення поширюються на всі періоди соціалізації [4, с. 24].

Особлива увага звертається на стадійний, або фазний, характер цього процесу, що частково співпадає із віковими періодами та основними моментами життєвого шляху людини в суспільстві, вірніше процесу становлення людини як особистості та початку самостійного життя соціалізованого індивіда. Так, І. С. Кон розглядає у якості основних стадій формування особистості у дитинстві, підлітковому віці та юності відповідно

до основних механізмів соціалізації, до яких відносить родину, спеціальні заклади суспільного виховання – ясла, дитячі садки, школи, формальні і неформальні вікові групи та організації.

Є. С. Кузьмін не обмежується цими періодами формування особистості і вказує на соціалізуючий вплив культури, організації та управління виробничими колективами, засобів масової комунікації на розвиток особистості дорослої людини. Однак і він підкреслює значення критичних періодів, особливо важливих у смислі соціалізації: перші 2–3 роки, вступ до школи, підлітковий вік, юність [3, с. 32–33].

На думку Н. В. Андрєєнкової, «соціалізація індивіда як активний процес продовжується не все життя, а лише період необхідний для стійкої інтерналізації комплексу норм, ролей, для вироблення стійкої системи соціальних орієнтацій, установок і т.д., тобто протягом часу, необхідного для становлення індивіда як особистості» [3, с. 45].

Перший період – соціалізація дитини до вступу до школи, коли соціальний досвід формується достатньо цілісно та всебічно.

Другий період соціалізації – шкільні роки, коли у соціальному досвіді переважають діяльність навчання та пізнання. При цьому соціальний досвід відрізняється двома важливими особливостями: по-перше, освоєння соціальної дійсності відбувається у формі найбільш загальних характеристик, понять, без конкретизації, деталізації їх, і, по-друге, освоєння соціальної дійсності у формі навчання та пізнання дещо спрощено та формалізовано.

Третій період соціалізації пов'язаний з початком трудової діяльності, з підвищенням рівня загальноосвітньої підготовки без відриву від виробництва, або зі вступом до середнього спеціального чи вищого навчального закладу: при цьому відбувається (якщо брати останнє) перехід до нової суспільної групи – студентства.

Студентська діяльність – це нова форма суспільної практики, що визначає важливість цього періоду соціалізації для значної частини молоді.

З моменту вступу до вузу і до його закінчення студент – активний об'єкт і суб'єкт суспільних відносин. Формування майбутнього спеціаліста пов'язане з процесами пізнання, праці, спілкування, входження до нового середовища, освоєння нових суспільних ролей, регулятивних принципів і т.ін. Ці процеси, у яких особистість виступає як об'єкт суспільних відносин, визначає новий етап у її розвитку, новий ступінь соціалізації особистості [5, с. 24–26].

У багатьох публікаціях того періоду наголошувалося на необхідності збільшення «доз» соціальної практики студентів, розширення її сфери та постійному пошуку нових форм, що відповідали б вимогам часу та природному прагненню молоді реалізувати свої духовні сили у практичній діяльності (проведення громадсько-політичної практики, введення у життя вузів третього трудового семестру, наукова діяльність студентських колективів, що має практичне значення у народному господарстві, робота агіткультбригад, заняттях у школах молодого лектора і т.д.) були покликані компенсувати

тимчасовий відрив студентства від суспільно-корисної діяльності й, тим самим, сприяти формуванню стійкої ціннісної орієнтації, коректування життєвих планів та ідеалів [5, с. 55–56].

Одними з таких об'єднань, у яких студенти отримали можливість залучення до соціальної практики стали студентські будівельні загони, особливості побудови та функціонування яких об'єктивно створювали передумови для прискореного становлення особистості, громадянського мужніння людини, вироблення у нього почуття хазяїна країни, а також таких соціально важливих якостей, як відповідальність за доручену справу, дисциплінованість, цілеспрямованість, упевненість у власних силах, чесність, рішучість, самовладання, тобто сприяють формуванню ділових, імпульсивно-вольових та моральних якостей [4, с. 27–28].

Участь у роботі будівельних загонів – це була перш за все соціальна практика. У цих об'єднаннях студенти набували досвіду, який їм був необхідний, коли вони починали свою діяльність у народному господарстві в якості спеціалістів, розвивали власну ініціативу, самостійність, почуття відповідальності, вчилися керувати людьми, отримували почуття задоволення від того, що робили корисну справу [7, с. 89].

Така форма комплексної практики концентрувала в собі і ознайомлення студентів з різним соціальним середовищем, і подолання ними всіляких труднощів, і розвиток ініціативи, і усвідомлення безпосередньої суспільної значимості своєї праці, і, нарешті, колективний характер розв'язання тих або інших завдань, тобто створювала необхідні умови для соціалізації молодої людини [7, с. 28].

Ще одним різновидом громадських об'єднань, у яких відбувалося соціальне становлення особистості молодої людини були студентські наукові товариства, різноманітні студентські проектні, конструкторські, проектно-конструкторські, проектно-технологічні бюро. Із включенням студентів у процес науково-дослідної роботи вирішувалася у певній мірі й проблема компенсації довготривалого відриву молодої людини від сфери реальних трудових відносин. Говорячи про довготривалі строки навчання, які, до речі, зберігають тенденцію до збільшення, неможна впускати з виду, що будучи включеним у процес навчання, молода людина стає у певній мірі ізольованою від широкої соціальної практики, і як результат, отримує обмежений соціальний досвід, що не може не сказатися на розвитку його моральних характеристиках. Зокрема, час навчання включає від 16 до 23 років, які педагоги й психологи справедливо оцінюють як критичний та вирішальний у становленні особистості. Різноманітні форми активного включення молодої людини до широкої практичної діяльності, що застосовуються у вузі, а також прищеплення розуміння необхідності такої діяльності вже у період навчання (НДР, СБЗ та ін.) у значній мірі сприяли вирішенню цієї проблеми [3, с. 87].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, студентські конструкторські бюро та будівельні загони під час третього семестру виступали важливим джерелом соціалізації юнаків та дівчат 60 – 80-х років; створювали своєрідне виховне середовище, відкривали такий простір, у якому молода людина могла, з одного боку, набути соціального досвіду, а з іншого, – випробувувати свої сили, проявити творчу активність та самостійність, реалізувати себе у представленій можливості втілення свого задуму на практиці.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Войтко В. И. Научно-техническая революция и проблемы социализации личности в социалистическом обществе. *Актуальные проблемы социализации личности в условиях научно-технического прогресса*. Киев : Знание, 1975. 32 с.
2. Куліш А. І., Суїменко Є. І. Проблеми організації і проведення громадсько-політичної практики студентів. *Проблеми вищої школи*. 1974. Вип. 16.
3. Москаленко В. В. Социализация личности : (Философский аспект). К. : Вища школа, 1986. 200 с.
4. Общественно-политическая практика в системе коммунистического воспитания студентов. Харьков : Вища школа, 1985. 256 с.
5. Пасько Н. И. Социологические проблемы коммунистического воспитания студенческой молодежи. Киев. : Вища школа, 1977. 110 с.
6. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5 т. К. : Рад. шк., 1979. Т. 1. 686 с.
7. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності : теорія і практика : [монографія]. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.

REFERENCES

1. Voitko, V. Y. (1975). *Nauchno-tekhnycheskaia revoliutsiia y problemy sotsyalyzatsyy lichnosti v sotsyalystrycheskom obshchestve* [Scientific and technical revolution and problems of socialization of personality in a socialist society]. *Aktualnye problemy sotsyalyzatsyy lichnosti v uslovyiakh nauchno-tekhnycheskoho prohressa*. Kyev : Znanye. 32 s. [in Ukrainian]
2. Kulish, A. I., Suimenko, Ye. I. (1974). *Problemy orhanizatsii i provedennia hromadsko-politychnoi praktyky studentiv* [Problems of organizing and conducting students' socio-political practice]. *Problemy vyshchoi shkoly*. Vyp. 16. [in Ukrainian]
3. Moskalenko, V. V. (1986). *Sotsyalyzatsiia lichnosti: (Fylosofskiy aspekt)* [Socialization of personality: (Philosophical aspect)]. K. : Vyshcha shkola. 200 s. [in Ukrainian]
4. *Obshchestvenno-polytycheskaia praktyka v systeme kommunystycheskoho vospytanyia studentov* [Social and political practice in the system of communist education of students]. (1985). Kharkov : Vyshcha shkola. 256 s. [in Ukrainian]
5. Pasko, N. Y. (1977). *Sotsyolohycheskye problemy kommunystycheskoho vospytanyia studencheskoi molodezhy* [Sociological problems of communist education student youth]. Kyev. : Vyshcha shkola. 110 s. [in Ukrainian]
6. Sukhomlynskiy, V. A. (1979). *Yzbrannye poyzvedeniya : v 5 t.* [Selected works: in 5 volumes]. K. : Rad. shk. T. 1. 686 s. [in Ukrainian]
7. Kharchenko, S. Ya. (2006). *Sotsializatsiia ditei ta molodi v protsesi sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : teoriia i praktyka* : [monohrafiia] [Socialization of children and youth in the process of socio-pedagogical activity: theory and

practice: [monograph]]. Luhansk : Alma-mater. 320 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і практика освіти молоді в Україні та у зарубіжних країнах.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVCHENKO Nataliia Serhiivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Special Education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: sphere of scientific and research interests: the theory and practice of the youth's education in the Ukraine and West European countries.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2025 р.

УДК 37.013 (477.87). Волошин (045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-217-65-69

ФІЗЕШІ Октавія Йосипівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової, дошкільної освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0423-3154>
e-mail: oktaviia.fizeshi@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ДИДАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Свою багатогранною та плідною діяльністю на педагогічній та освітянській ниві Августин Волошин здобув чільне місце в історії вітчизняної та зарубіжної педагогіки. Мета статті – узагальнити актуальні проблеми дидактики початкової освіти в педагогічній теорії Августина Волошина. Педагогічні напрацювання А. Волошина були успішно реалізовані в процесі укладання підручників та посібників з дидактики та методики початкової освіти, а також шкільних підручників, на сторінках яких педагог відобразив не тільки розроблену ним дидактичну концепцію, але й розв'язував проблему становлення особистості школяра як свідомого, активного Громадянина своєї держави з високим рівнем національного самоусвідомлення та патріотизму, високоморальної та духовної Людини. Дидактика А. Волошина вибудовується на принципах науковості, доступності, свідомості та активності школярів як суб'єктів освітнього процесу. Процес навчання в дидактиці А. Волошина нерозривно пов'язаний із процесом виховання та загального розвитку особистості молодшого школяра: навчання «не лише розширює коло пізнання, але й розум та почуття дитини розвиває та ушляхетнює». Вдосконалення освітнього процесу передбачає вплив і на пізнавальну активність, і на всебічний та гармонійний розвиток особистості школяра. Важливу роль у формуванні світогляду молодших школярів педагог відводив «Поглядовій науці», що має інтегрований характер та «служить замість всіх реальних і гуманних предметів». Інтегрований характер навчальних предметів і сьогодні належить до актуальних проблем дидактики початкової освіти, що зумовлена інтеграцією знань про розвиток навколишнього світу й суспільства як особливості сучасної науки. Гуманізація та гуманітаризація початкової освіти наскрізно пронизують дидактичну концепцію А. Волошина. Першорядну роль тут відіграє рідномовна освіта через вивчення та засвоєння рідної мови та літератури, які повинні сприяти не тільки формуванню необхідних мовознавчих знань і навичок, але й «поширювати словесний скарб... подати дух мови, черпати моральний світогляд, дозрілої любові до родини, одушевлення до добродійства». Гуманітаризація освіти є своєрідним «трендом» нового мислення світового співтовариства, що реалізується через посилення уваги до особистості, внутрішнього світу людини, розвитку її духовних, інтелектуальних, моральних і фізичних якостей.

Ключові слова: Августин Волошин, гуманітаризація, гуманізація, дидактика початкової освіти, зміст освіти, початкова освіта, історія педагогіки.

FIZESHI Oktaviia Yosypivna –

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy of Preschool and Primary Education and educational management Mukachevo State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0423-3154>
e-mail: oktaviia.fizeshi@gmail.com

PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF AUGUSTYN VOLOSHYN ON CURRENT PROBLEMS OF DIDACTIC IN PRIMARY EDUCATION

Augustyn Voloshyn gained a prominent place in the history of domestic and foreign pedagogy due to his multifaceted and fruitful activities in the field of pedagogy and education. The purpose of this article is to summarize the current problems of didactics of primary education in the pedagogical theory of Augustyn Voloshyn. Pedagogical achievements of A. Voloshyn were successfully implemented in the process of compiling textbooks and manuals on didactics and methods of primary education, as well as school textbooks. On the pages of which the teacher reflected not only the didactic concept developed by him, but also solved the problem of the formation of the student's personality as a conscious, active citizen of his state with a high level of national self-awareness and patriotism, a highly moral and spiritual person. Didactics of A. Voloshyn is built on scientific principles and principles of accessibility, consciousness and activity of schoolchildren as subjects of the educational process. The learning process in the didactics of A. Voloshyn is inextricably linked with the process of upbringing and general development of the personality of a junior high school student: learning "not only expands the circle of knowledge, but also develops and ennobles the child's mind and feelings." Improving the educational process implies an impact on both cognitive activity and comprehensive